ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

МУЗЕИТЕ КАТО НЕФОРМАЛНА УЧЕБНА СРЕДА

Петя Иванова[1]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
ORCID ID: 0000-0002-7268-0442

Цветелина Телбис[2]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
ORCID ID: 0009-0000-6839-5246

Резюме: Основна цел на настоящия доклад е да се проучат и анализират възможностите на музеите за постигане на образователни резултати и да се представят добри практики в тази насока. Докладът се състои от три части. В първата се разглежда начина, по който музеите като неформална учебна среда дават познания. В рамките на втората част се анализират съвременни приложими подходи за реализиране на учебната функция на музеите. Добри практики за учебни програми в български музеи са във фокуса на третата част от доклада. Използва се смесен методологичен подход комбиниращ литературен обзор на научни статии в реферирани издания, метода на наблюдение и проучване на предлаганите образователни програми от музеите чрез техните официални интернет страници, както и общонаучни методи като анализ и синтез, индукция и дедукция и др. Основните резултати от изследването сочат, че музеите са достъпни и приобщаващи пространства, в които посетителите могат да изграждат дългосрочни знания и умения чрез комуникация в групата, информация и диалог с представящият информацията, досег с експонати и обкръжаваща среда.

Ключови думи: музей, образователни цели, приложими подходи.

Въведение[3]

В туристическата практика музеите привличат туристически интерес с разнообразен спектър от мотиви за посещение, като иманентно присъства съпровождащият образователен компонент. В определени случаи, той е основна причина за посещенията в музеите, особено когато става въпрос за групи ученици. Освен културни, археологически и исторически познания, музеите предоставят и познания за природата, за недостига на ресурси и формират отговорно поведение на основата на разбирането за необходимостта от устойчиво развитие. Богатството от експонати, обкръжаваща среда, човешкия капитал в музеите може да създаде отлична среда за обучение.

---

[1] *e-mail:* p.ivanova@uni-svishtov.bg
[2] *e-mail:* ttelbis@abv.bg
[3] Разпределението на авторовото участие в написването на доклада е следното: въведение, т.1 и т.3 – Петя Иванова, т.2 и заключение – Цветелина Теблис.

Основна цел на настоящият доклад е да се проучат и анализират възможностите на музеите за постигане на образователни резултати и да се представят добри практики в тази насока.

1. Образователната функция на музеите

Музеите освен културни институции и пазители на съкровища са и антропогенен туристически ресурс, който има безспорно и образователни функции. Като неформална учебна среда те дават възможност за досег с културното наследство и стимулират индивидуалното развитие като предоставят знание чрез преживяване. Тази характеристика на този вид туристически обекти е причина за туристическото търсене и посещения в тях, а придобитите знания са значима част от постигането на удовлетвореността (Xue, Li, Liu, & Liu, 2025). Присъствието на място в определена физическа среда и туризмът все повече се приемат като част от качеството на живот на хората, което бе катализирано от коронакриза (Todorova & Marinov, 2022).

Сред посетителите, търсещи знания, обучаващите се представляват особено важна група, тъй като музейните преживявания могат дълбоко да оформят тяхното когнитивно, социално и емоционално развитие (Thorson, Trumbell, & Nesbitt, 2024). За разлика от формалното обучение в класната стая, обучението чрез посещение на музеи има възможност да акцентира върху дългосрочното обучение и развиване на бъдещ потенциал. Формалното обучение обичайно се фокусира върху непосредствените знания, целящи краткосрочни резултати (Albus, Vogt, & Seufert, 2021). Посещението в музеи също има непосредствени учебни резултати, свързани с познания за факти и събития, но наред с това предпоставя евристичното образование и дългосрочният интерес към тематиката, чрез установяване на обширни връзки между експонатите и знанието. (Müller, Scheffer, & Closs, 2020). Така се провокира мислено размишление и предаване на знания, които са ключови за подобряване на дългосрочните учебни резултати. Разбирането и оценяването на тези дългосрочни ефекти е от съществено значение, тъй като те отразяват не само устойчивото въздействие на музейните преживявания върху задържането и предаването на знания, но и техния по-широк принос към ученето през целия живот и културното развитие.

В свое изследване посветено на музеите като среда за обучение група автори поставят фокус върху интерактивността, тъй като тя все повече се възприема като съществена за учебните преживявания в музеен контекст. Те посочват, че „музеите като неформални учебни среди са достъпни за обществеността и са базирани на теми като наука, история, археология и изкуства, и включват различни обекти, експонати (живи и/или симулирани) и програми. Това се отнася за различни видове музеи, като: научни музеи и центрове, детски музеи, исторически и археологически музеи, както и художествени музеи/галерии“ (Andre, Durksen, & Volman, 2017).

Съвременна характеристика е развитието на музеите като достъпни и приобщаващи музейни пространства, в която посетителите могат да изграждат умствени схеми и да развиват дългосрочен учебен потенциал чрез практически дейности. Като неформална учебна среда, посещението на музея се различава от обучението в класната стая, като акцентира върху контекстуализираното, експериментално ангажиране, което насърчава взаимодействие, изследване и създаване на смисъл. За да отговорят на нарасналото търсене от страна на учениците, музеите все по-често предоставят висококачествено образователно съдържание. Добри практики в тази насока са представени в т.3 от настоящия доклад.

Образователната си функция музеите осъществяват, в резултат на външно и вътрешно въздействие. *Външно* те са изградени и формирани от политически и културни рамки, интерпретират миналото посредством внимателно подбрани курирани наративи, отразяващи определени обществени и институционални приоритети и по този начин подкрепят образованието, изследванията и съхранението на културата (Xue, Li, Liu, & Liu, 2025). *Вътрешно* музеите изпълняват своята образователна мисия чрез събиране, изследване, интерпретиране и комуникация на културни артефакти, предоставяйки на посетителите възможности за широко културно обучение в контекста на пътуване (Hein, 2005).

Използването на потенциала на музеите предполага музейните изследователи и преподавателите в учебните заведения да създават съвместно учебна среда, която с ефективни и действени учебни стратегии и дейности подобрява процеса на обучение чрез комбиниране на различни видове взаимодействия и интерактивност. За по-ефективното реализиране на образователна функция на музеите е възможно прилагането на различни инструменти, подходи и техники.

2. Приложими подходи за реализиране на образователните цели на музеите

Музеите като учебна среда позволяват прилагане на различни педагогически подходи като конструктивистки подход, интерактивен и колаборативен подход, цифров и технологичен подход и подход на активно учене. Тези подходи допринасят за развитие на критическо мислене, изграждане на устойчиви знания чрез опит, развитие на комуникативни и социални умения и др.

Един от основните методи на обучение, прилагани при музейните посещения е ученето чрез преживяване. Този метод представлява усвояване на знания чрез рефлексия върху собствените действия и се противопоставя на механичното учене чрез наизустяване или дидактическо обучение, при които ролята на ученика е пасивна (Beard, 2010). D. Kolb определя ученето като „процес, в който знанието се създава чрез трансформация на опита“

(Kolb, 1984). Неговият модел за учене (Experiential Learning Model) описва ученето като цикличен процес. Посещението на музеи може да бъде разгледано в рамките на методиката на обучение чрез преживяване в цикъла на Колб, предлагайки реален и емоционален опит, свързване на преживяното с теоретични познания, както и прилагане на наученото на практика (виж Фигура №1).

Фигура 1. Приложение на цикъла на Колб в музейна учебна среда

Източник: фигурата е съставена от автора

Туристическата анимация също би могла да бъде разгледана като част от методологията на обучението по време музейни посещения. Идеята на анимацията е организиране и провеждане на различни мероприятия за създаване на активност и ангажираност у потребителите на услугата. Тя превръща учениците от пасивни слушатели в активни участници, позволява интердисциплинарност и е насочена към „активизиране и развитие на различни заложби и умения на личността“ (Иванова & Тодорова, 2020). Конкретни примери за прилагането на анимацията като метод на обучение са ролеви исторически възстановки на място, тематични образователни игри и мисии, екологични приключенски маршрути със задачи, сторителинг разходки с участие на ученици, симулации („млад археолог“, „млад еколог“ и др.), което доказва че тя може да бъде използвана като педагогически инструмент. Анимацията може да бъде определена като интерактивен преживелищен метод на обучение, който спомага развитието на ключови компетентности.

Все повече музеи интегрират различни модерни технологии, чрез които да привлекат вниманието на посетителите и да създадат трайни спомени и знания. Това допринася още за превръщането на музеите в търсена среда, съчетаваща образователни и развлекателни елементи. Геймификацията е метод, които има широко приложение в настоящето, както в класната стая, така и извън нея. Съвременните музеи и културни обекти разполагат със смарт обекти („умни обекти“), които използват дигитални технологии, за да позволят интеракция, достъп до допълнителна информация и персонализирано учене. Такива технологии са интерактивни екрани, QR кодове, NFC технологии, добавена реалност (AR), виртуална реалност (VR), дигитални гидове, изкуствен интелект (AI) и др. Те дават възможност игрови елементи да бъдат използвани в неигрова среда, което е в основата на геймификацията (Deterding, Dixon, Khaled, & Nacke, 2011). Посетителите могат да участват в интерактивни мисии, лов на съкровища, да се обучават персонално чрез дигитални гидове, да участват в куизове и други форми на приложение на геймификацията, които развиват критическо мислене, стимулират активното учене, повишават ангажираността. Интерактивните мисии следват игрови сценарии, при които посетителите изпълняват мисия, решават загадки, събират улики като разглеждат експонатите и учат по ефективен и интересен начин. За целта се използват QR кодове и NFC технологии, които дават информация и достъп до задачи. Дигиталните гидове са достъпни чрез смартфон, таблет или интерактивен екран, които отвеждат към съответното мобилно приложение или уеб платформа. Те включват мисии, точки и значки, куизове и др. Образователният лов на съкровища представлява търсене на обекти, събиране на информация, отговаряне на въпроси, което прави ученето активно, развива изследователското поведение и съчетава забавление с образование.

Сторителингът (“storytelling” – англ.) заема важна роля при представянето на туристическите обекти и дестинации в туризма. Този метод се използва от древността, но намира широко приложение и в настоящето като метод на обучение, чрез който се създава емоционална връзка между посетителя и посещаваното място. Чрез разказването на вълнуващи и автентични истории посетителите са по-силно въвлечени в историята и културата, което прави преживяването запомнящо се. Разказването на истории въздейства по специфичен начин като „спомените се реконструират и чрез нематериални практики на разказване, а разказването на една история може да придаде допълнителна автентичност на едно материално място“ (Hannam & Ryan, 2019). Разказването на истории представлява „споделяне на знания и опит чрез разкази и анекдоти, с цел предаване на уроци, сложни идеи, концепции и причинно-следствени връзки“ (Sole & Wilson, 2002, p. 6). Историите предават културата, историята и ценностите, които обединяват хората, изграждайки връзки между хората и между хора и идеи. Ефективността на този метод може да бъде разгледан в няколко насоки: *първо*, начин за

изграждане на свързаност, доверие и готовност за учене; *второ,* метод, подходящ за всеки тип обучаем, тъй като обхваща визуални, слухови и кинестетични стилове на учене; *трето,* ученето чрез истории се запомня полесно от ученето чрез факти и фигури (Boris, 2017). Повечето съвременни музеи предлагат 3D визуализация, музика, снимки и други визуални стимули, които обогатяват разказа. Целта на този метод при ученическите посещения е да въвлече учениците в културата и историята на мястото чрез достъпен разказ, създаване на атмосфера на споделяне, да предложи интерактивни задачи и дискусии, с което да бъде избегнато стандартното представяне на обектите единствено чрез факти и години.

Осигурявайки условия за прилагане на съвременни образователни методи, музеите се утвърждават като търсена образователна среда, посрещаща нуждите на новите поколения.

3. Добри практики в България за реализиране на образователните цели на музеите

Съобразно данните на Националния статистически институт (НСИ, 2026) към 2024 година в страната има 178 броя музеи. Сред основните организирани прояви в тях са: временни изложби (1069 собствени, 1142 съвместни), видео прожекции (3317 броя), концерти (697 броя), обсъждания на книги (512 броя), конкурси (150) и др. Последните публикувани данни на НСИ за броя на музеите с поне една специализирана програма са за 2019 година. От общия брой с наличие на такава програма (127), за децата в училище те са 126, за етническите малцинства – 30, за възрастни граждани – 60, за други – 27.

Повишава се броят на реални практически примери в България за добро съчетаване на обучение в музейна среда, в различен контекст. Добри практики има в научни музеи и центрове, детски музеи, исторически и археологически музеи, както и художествени музеи/галерии. В последващото изложение представяме някои от тях в българската туристическа практика.

С множество образователни програми е *Националният археологически музей* (Национален археологически институт с музей при БАН, 2026). На интернет страницата на музея, в подраздел „образование в музея“ се предлагат редица образователни програми, които се провеждат през уикенда и летни школи. Те целят да запознаят по забавен и интересен начин учениците с миналото. Интересна инициатива е и организирането на академичен семинар, който поддържа висока степен на образованост и информираност в областта на археологията и съпътстващите я научни направления сред специалистите и широката общественост.

Подчертано детски образователен музей е *Музейко* (Общински културен институт Научно-образователен детски център "Музейко", 2026),

който е създаден за детското развитие и процесът на учене при деца на различни възрасти. Съдържанието на музея е съобразено със съвременните постижения в образованието и посредством интерактивни експонати, събужда любопитство у децата към наука, инженерство, екология, комуникации и изкуства. Изложението в музея се основава на теориите за учене чрез игра и приложни дейности, множествена интелигентност, сугестопедия и други техники за ускорено учене и разгръщане на потенциала.

В сградата на Регионален исторически музей Варна, се намира *Варненският учебен музей* (Министерство на културата на Република България, 2026). Открит е още през 1986 година, а през 2025 година е реновиран. Предлага разбираема и достъпна експозиция, място за експерименти и проверка на определена археологическа теория. Експонираните предмети в учебния музей са създадени специално за него, като се доближават максимално близко до оригинала. Състои се от две зали. Първата е посветена на праисторическата епоха и бита и културата на славяни и българи, втората зала и дворното пространство представят експозиционно пространство и място за разнообразни музейни занятия.

Астрономическа обсерватория и планетариум – Габрово (Община Габрово, 2026) притежава много добро оборудване, звездна зала, зала за експерименти и обучения. Предлага наблюдения, но също провежда обучения за учители, както и практически занятия и обучения свързани с: работа със звездна карта; работа с телескоп; наблюдения на небесни обекти и явления; звезди и съзвездия (вечерно наблюдение); ориентиране по небето; ориентиране по Слънцето; астрофотография и др.

Образователни програми, с които запознава посетителите с българските традиции и занаяти, пренесени през вековете предлага *Регионален етнографски музей на открито Етър* (Регионален етнографски музей на открито „Етър“ под лиценз Creative Commons 3.0, 2024). В рамките на тези образователни програми се дава възможност за научаване на традициите, работа с автентични занаятчии и изпробване на определени занаяти, запознаване с българското народно творчество и обичаи. В музейния център посетителите имат възможност да се запознаят с различни занаяти и домашни дейности на принципа „учене чрез опит“.

Представените специално изградени образователни дейности и програми от музеите в страната са добър пример за оценена и подходящо реализирана образователна страна на този тип туристически обекти.

Заключение

Музеите се утвърждават като културни институции, предлагащи неформална учебна среда, която допринася за изграждането на трайни знания, критическо мислене, развитие на ценности и емоционални връзки. Те заемат специално място в съвременното образование и живота на

обучаемите като не само осигуряват възможност за учене чрез преживяване и практически дейности, но и повишават интереса към различни сфери на науката. Дигиталните технологии в музеите позволяват прилагането на съвременни методи на обучение и подпомагат изграждането на ключови компетенетности. Едно от основните предимства, което музеите предлагат, е изграждането на връзка между изучаваното на теория в класната стая и реални обекти и исторически събития. Нараства броят на музеите, които успешно предлагат съвременно обучение в музейна среда в различни научни направления, осигурявайки възможност за експериментиране и интеракция. Представените добри практики в България потвърждават наличието на добра подготовка на музеите по отношение на образователни дейности и програми. Множеството образователни ползи, анализирани в настоящото изследване, затвърждават необходимостта от изграждане на връзка между образователните институции и музеите, с цел постигане на ефективно обучение.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Albus, P., Vogt, A., & Seufert, T. (2021). Signaling in virtual reality influences learning outcome and cognitive load. *Computers & Education, 166*. doi:https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104154

Andre, L., Durksen, T., & Volman, M. L. (2017). Museums as avenues of learning for children: a decade of research. *Learning Environments Research, 20*, 47-76. doi:https://doi.org/10.1007/s10984-016-9222-9

Beard, C. (2010). *The Experiential Learning Toolkit: Blending Practice with Concepts.* London: Kogan Page.

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., & Nacke, L. (2011). From Game Design Elements to Gamefulness: Defining Gamification. *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments*, (стр. 9-15). doi:10.1145/2181037.218104

Hein, G. E. (2005). The Role Of Museums In Society: Education And Social Action. *Curator: The Museum Journal, 48*(4). doi:https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2005.tb00180.x

Kolb, D. (1984). *Experiential learning: experience as the source of learning and development.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Müller, C. V., Scheffer, A. B., & Closs, L. Q. (2020). Volunteer tourism, transformative learning and its impacts on careers: The case of Brazilian volunteers. *International Journal of Tourism Research, 22*. doi: https://doi.org/10.1002/jtr.2368

Thorson, J. C., Trumbell, J. M., & Nesbitt, K. (2024). Caregiver and child question types during a museum interaction. *Frontiers in Psychology, 15*. doi: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1401772

Todorova, L., & Marinov, M. (2022). The Impact of the Coronavirus Crisis on Revenues of Hotel and Restaurant Businesses in Bulgaria. *Economics. Ecologt. Socium, 6*(2). doi: https://doi.org/10.31520/2616-7107/2022.6.2-2

Xue, X., Li, Y., Liu, S., & Liu, M. (2025). Learning from museums: Resource scarcity in museum interpretations and sustainable consumption intention. *Annals of Tourism Research, 112*. doi:https://doi.org/10.1016/j.annals.2025.103955

Иванова, П., & Тодорова, Л. (2020). *Екскурзоводство и туристическа анимация.* Свищов: Академично издателство „Д. А. Ценов".
Министерство на културата на Република България. (2026). *Учебен музей*. Извлечено от Регионален исторически музей - Варна: https://www.museumvarna.com/muzeyni-obekti/ucheben-muzey/
Национален археологически институт с музей при БАН. (2026). *Национален археологически институт с музей при БАН*. Извлечено от Образование в музея: https://naim.bg/
НСИ. (2026). *Национален статистически институт*. Извлечено от https://www.nsi.bg/statistical-data/221/712
Община Габрово. (2026). *Астрономическа обсерватория и планетариум – Габрово*. Извлечено от https://planetarium-gb.eu/about.html
Общински културен институт Научно-образователен детски център "Музейко". (2026). *Музейко. Изследване, Откриване. Създаване.* Извлечено от https://www.muzeiko.bg/
Регионален етнографски музей на открито „Етър" под лиценз Creative Commons 3.0. (2024). *Регионален етнографски музей на открито Етър*. Извлечено от Възможности в музея: https://etar.bg/za-muzeya

MUSEUMS AS INFORMAL LEARNING ENVIRONMENT

Petya Ivanova
Tsenov Academy of Economics - Svishtov
ORCID ID: 0000-0002-7268-0442

Tsvetelina Telbis
Tsenov Academy of Economics - Svishtov
ORCID ID: 0009-0000-6839-5246

Abstract: The main objective of this report is to study and analyze the possibilities of museums to achieve educational results and to present good practices in this direction. The report consists of three parts. The first part presents the way museums provide knowledge as an informal learning environment. The second part presents applicable contemporary approaches for implementing the educational function of museums in a systematized form. The third part of the report focuses on good curricula practices in Bulgarian museums. A mixed methodological approach is used combining a literature review of scientific articles in refereed publications, the method of observation and research of the educational programs offered by museums through their official websites, as well as general scientific methods such as analysis and synthesis, induction and deduction, etc. The main results of the study indicate that museums are accessible and inclusive spaces where visitors can build long-term knowledge and skills through communication in the group, information and dialogue with the information presenter, contact with exhibits and the surrounding environment.

Keywords: museum, educational goals, applicable approaches.